

K diskuzi o české zahraniční politice

Alexandr Ort a kolektiv: Česká republika v měnění se Evropě. Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka, VŠE, Praha 1993, 178 stran, ISBN 80-7079-447-X.

Volání po diskuzi o české zahraniční politice se v denním politickém životě objevuje mezi politiky stále častěji. Je nutné si však uvědomit, že potřeba této diskuze skutečně objektivně existuje. A to zejména proto, že transformace státního útvaru na našem území proběhla příliš rychle a že na solidní koncepční přípravu nebyl dostatek času. Domnívám se, že diskutovat o zaměření české zahraniční politiky by měli především odborníci. Jejich diskuze by mohla být přínosem i pro politickou praxi.

Jestliže v minulém čísle náš časopis pohotově uveřejnil projev ministra zahraničí J. Zieleniece na 8. schůzi Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR k tomuto tématu,¹ pak je možné řadu studií, statí i recenzí považovat vlastně za začátek zmíněné diskuze. Dalším příspěvkem je právě sborník statí, připravený kolektivem spolupracovníků Střediska mezinárodních studií Jana Masaryka na Vysoké škole ekonomické letos na jaře a pohotově vydaný v rámci programu studijních pomůcek pro studenty mezinárodních vztahů této školy. Výhodou autorského kolektivu tohoto sborníku byl multidisciplinární přístup, zdůrazňující charakter vědecké disciplíny mezinárodních vztahů. Při jeho přípravě se sešli odborníci z oboru historie, politologie, mezinárodního práva, kultury, vojenství a ekonomie.

Programovým zaměřením práce celého týmu se zabývá úvodní stať *prof. dr. Orta* (Vysoká škola ekonomická),² nazvaná stejně jako celý sborník. Tato stať je vlastně pokusem o shrnutí a zhodnocení československé transformace v letech 1989–1992 s výhledem na existenci samostatného českého státu, jenž vznikl 1. 1. 1993. Autor se kritickým pohledem snaží vymezit místo a úkoly, které se před nově vzniklým samostatným státem objevily v nových podmínkách. Stať shrnuje též úkoly výzkumu, spojeného s touto problematikou. Zdůrazňuje, že nejen politika a ekonomie, ale i kultura, lidská práva a ekologie stále silněji ovlivňují zahraniční politiku každého státu současnosti i budoucnosti. Ortova kapitola je napsána zajímavě, přesto by však bylo účelné, kdyby autor pro lepší přehlednost uváděl více konkrétních údajů (např. data uzavření dohod a smluv, konferencí, jakož i jména čelných politiků, s nimiž je příslušná politická akce spojena).

Dr. M. Had (Ústav mezinárodních vztahů)³ se ve svém příspěvku zamýšlí nad vývojem světa po skončení studené války. Snaží se stručně poukázat na faktory, které se v důsledku změn v mezinárodních vztazích – politických i ekonomických – objevily. Vzhledem k tomu, že tyto změny nikdo z vedoucích činitelů ani Západu, ani Východu, ani Jihu, či Severu tak rychle neočekával, svět na ně nebyl připraven. *Dr. Had* naznačuje, jaké důsledky pro život společnosti může mít konec studené války, co bude třeba teprve domyslet a jak najít řešení nově vzniklých problémů. Tato stať vlastně vymezuje obecný rámec, v němž se bude muset zahraniční politika samostatného českého státu pohybovat a na které problémy bude muset reagovat. Rozpracování těchto obecných otázek (např. v rovině kontinenty – regiony – sub-regiony) ještě lépe napoví, kam klást a jak řešit priority české politiky vůči světu i Evropě. Totéž platí i o problematice vývoje tržního hospodářství, o úloze státu ve společnosti, o roli mezinárodních organizací či o vlivech ideologie v nových podmínkách mezinárodních vztahů.⁴

Stať *dr. Z. Matějky* (Ministerstvo zahraničních věcí)⁵ je zaměřena na vztah bývalého Československa ke KBSE. Autor se pokusil ukázat především aktivní politiku federálního státu v této organizaci v letech 1990–1992, na níž se jako náměstek ministra bezprostředně podílel. Umožňuje nahlédnout do diplomatické „kuchyně“ této významné celoevropské instituce, která má podle názoru většiny budoucnost před sebou. Ukazuje složitosti a nuance

mezinárodní politiky, skryté za zdánlivými frázemi v tisku. Česká zahraniční politika by se měla poučit ze zkušeností bývalého Československa, popřípadě napravit chyby, jichž se například vlivem hektického vývoje v prvních měsících samostatnosti dopustila (otázka budoucnosti sídla Sekretariátu KBSE v Praze, zvýšení aktivity po rozdělení federálního státu apod.).⁶

Historik *dr. V. Kotyk* je ve sborníku zastoupen dvěma statěmi, věnovanými zásadním otázkám významným jak pro Evropu jako celek, tak i pro Českou republiku. Prvou z nich je politika Ruska v evropském kontextu.⁷ Téma o alternativách vývoje v Rusku (a ve Společenství nezávislých států) je podle autorova názoru velmi ožehavým problémem jak pro historiky, tak pro politology i ekonomy. Tato Kotykova studie je velice podnětná, protože kromě analýzy podložené historickými znalostmi vede čtenáře k neobvyklým, ale aktuálním filozofickým úvahám. Právě tímto pohledem se dost podstatně liší od pojetí ostatních autorů. Velmi dobrým podnětem i pro současnou českou politiku jsou perspektivní možnosti nejen ekonomických, ale i tradičních kulturně-historických vztahů.

Druhá Kotykova stať⁸ je věnována místu střední Evropy v evropském integračním procesu. Vztah střední Evropy k západoevropské integraci pokládá autor za základ současných aspektů středoevropské problematiky. Proto velký prostor věnuje především vymezení pojmu „střední Evropa“, který se vývojem pochopitelně mění. Kotyk sám je zastáncem pragmatického, současného pojetí střední Evropy jako prostoru mezi Evropou západní (chápanou jako teritorium Evropského společenství) a Evropou východní (představovanou především Ruskem).⁹ Dále se zabývá problematikou visegrádské skupiny a možnostmi přijetí jejích členů do Evropského společenství. Správně definuje základní otázku: Má česká politika dávat priority vztahům bilaterálním či multilaterálním? Závěr této stati Kotyk věnoval problémům, vyplývajícím z vývoje událostí v bývalé Jugoslávii, a to nejen pro střední Evropu, ale i pro nás. Snažil se ukázat především chyby evropské politiky vůči tomuto konfliktu.

Dvě stati sborníku jsou věnovány vojenské tematice. *Dr. A. Rašek* (Institut strategických studií)¹⁰ podrobil stručné analýze vojenské aspekty české politiky v Evropě. Vytyčuje především bezpečnostní rizika (místo dříve používaného termínu vojenské ohrožení), s nimiž se nový stát a jeho armáda setkávají. V souvislosti s mezinárodními vztahy zdůrazňuje potřebu jejich analýzy jako důležitou součást obrany proti bezpečnostním rizikům, která chápe poměrně široce, včetně takových prvků, jako je migrace, drogy, kriminalita, terorismus apod. Z toho pak vyvozuje i náměty pro transformaci armády a její restrukturalizaci v novém státě.

Ing. K. Hertv (Institut strategických studií)¹¹ se ve své stati věnuje vojenské politice České republiky v rámci středoevropského prostoru. Je to vlastně pokus o analýzu federální armády v letech 1990–1992. Kromě toho autor předkládá konkrétní náměty nejen pro výstavbu nové české armády, ale též pro naši zahraniční politiku, aby byla schopna čelit bezpečnostním rizikům dlouhodobějšího charakteru. Tato stať je vlastně doplněním předcházejícího příspěvku o řadu konkrétních údajů a čísel. Obě jsou však cenné především tím, že s odborným vojenským pohledem na tuto problematiku se čtenář mohl dříve seznámit pouze v neveřejných vojensko-odborných časopisech. Oba autoři vidí základní podmínku pro obranu zájmů samostatného českého státu shodně, a to v mezinárodní spolupráci se sousedy, s aliancemi a s významnými mocnostmi.

Jakákoli publikace o československé (české) zahraniční politice je nemyslitelná bez německého aspektu. Nedávno zesnulý člen autorského kolektivu *dr. Ladislav Liska*¹² se zabývá Německem z hlediska evropské politiky. Historická fakta, která na malém prostoru soustředil, mu umožňují stručně rekapitulovat vývoj na území Německa v poválečném období. Zvláště dobře vystihl zásady a úkoly, které v této souvislosti čekají českou zahraniční politiku.

Stať z pera *dr. J. Šauera* (Vysoká škola ekonomická)¹³ se zabývá současnými vztahy sudetských Němců k České republice. Velmi objektivně se snaží ukázat diferenciaci v řadách sudetských Němců a roli Sudetoněmeckého krajanského svazu (Sudetendeutsche Landsmannschaft) s jeho provokativními požadavky. Tento příspěvek je velice aktuální, uvážíme-li průběh norimberského sjezdu v roce 1993 a diskuze, které zvláště u nás vyvolal.

Dr. Šauer naznačuje, že jeho požadavky vyvolávají ducha revizionizmu výsledků druhé světové války a že jsou dokonce v rozporu se všemi mezinárodněprávními akty, které Spolková republika Německo uzavřela po roce 1945, včetně dohody 4 + 2 z roku 1990 a smlouvy mezi ČSFR a SRN z roku 1992. Bylo by dobré připomenout, že akce Landsmannschaftu měly po celou dobu podporu nejen separatistických slovenských organizací ze zahraničí, ale v posledních letech i ze strany slovenských vládních politiků různého zaměření, kteří se u něho snažili nalézt podporu i pro své cíle – rozdělení ČSFR. Myslím si však, že zmínky na straně 173 o hře se „slovenskou kartou“ jsou nedostatečné. Domnívám se totiž, že ve slovenské politice existuje i „sudetská karta“. Sudetskou problematiku v německé politice nelze podcenit (i když je zdánlivě okrajová), protože historické zkušenosti by měly být dostatečným varováním. Autor své úvahy uzavírá, že jedině zaměření na spolupráci v budoucnosti je správnou perspektivou česko-německých vztahů.

Na závěr své recenze jsem si ponechal dvě stati, zabývající se evropskou problematikou z poněkud nezvyklého, ale pro další vývoj mezinárodních vztahů jistě velmi důležitého pohledu, tj. problematiku kultury a životního prostředí.

Zasvěcená stať *dr. Z. Lehmanové* (Vysoká škola ekonomická)¹⁴ je věnována Evropě a integračním procesům v oblasti kulturních systémů. Protože tato tematika byla doposud vždy zastíněna aspekty politickými, ekonomickými a vojenskými, snaží se ji autorka postihnout jak z hlediska teorie, tak i z hlediska praktické aplikace. Zabývá se úlohou kulturní dimenze mezinárodních vztahů, vysvětlením základních pojmů a specifikou kulturní integrace v Evropě. Zdůrazňuje kořeny celoevropské kultury, která je jedním ze základů evropské jednoty, k níž chceme dospět. Zvláštní místo pak vidí v roli střední Evropy, která je právě průsečíkem dvou kulturněhodnotových systémů. A z toho vyvozuje řadu úkolů, které z toho vyplývají pro Českou republiku a její zahraniční politiku.

Místem ekologické tematiky v mezinárodních vztazích se zabývá *dr. A. Seifert* (Vysoká škola ekonomická).¹⁵ Autor shrnuje základní informace o problematice životního prostředí, jak se promítaly v poválečném období do mezinárodních vztahů, do činnosti mezinárodních vládních i nevládních organizací. Text, napsaný spíše formou přednášky, se snaží vystihnout základní etapy vývoje této problematiky, zvláště v OSN a v rámci helsinského procesu. Kromě toho kriticky posuzuje její vývoj u nás, zejména v posledním období. Právě otázky ekologie jsou jedním z perspektivních procesů, bezpodmínečně vyžadujících celoevropskou spolupráci. Z toho lze vyvodit i úkoly české zahraniční politiky v této oblasti. Právě v 21. století lze totiž očekávat, že otázky životního prostředí globálně i regionálně ještě více posílí tendence ke spolupráci a integraci.

Závěrem bych chtěl říci, že recenzovaný sborník je dobrým příspěvkem do diskuze, o níž jsem se zmínil již v úvodu. I když bychom mohli na sborníku nalézt mnohé drobné, spíše formální chyby (např. nedostatečnou kontrolu textu před uveřejněním), je možné jeho jednotlivé statě pokládat za velmi podnětné pro další výzkum mezinárodních vztahů. Jeho rychle vydání (za dva měsíce) umožňuje, aby výsledky zmíněného výzkumu pomohly nejen při výuce, ale i praktické politice, před níž je řada náležitých úkolů, které bez znalostí a odborných pohledů nelze dost dobře a odpovědně zvládnout. Mnohé kritické připomínky, které v jednotlivých statích nalezneme, jsou právě oním signálem k zamyšlení pro každého, kdo chce soudobým mezinárodním vztahům porozumět, stejně jako pro ty, kteří za náš nový český stát do těchto mezinárodních vztahů svou činností vstupují a přebírají za to odpovědnost.

Jistě není náhoda, že členové autorského kolektivu věnovali svůj sborník jednomu ze svých členů, nestoru výzkumu mezinárodních vztahů, politiku a pedagogu, profesoru dr. Jirímu Hájkovi k jeho 80. narozeninám, jichž se ve zdraví dožil v červnu 1993.

Karel Krátký

¹ Viz Mezinárodní vztahy, 2/1993, s. 95–101.

² Viz Ort, A. a kol.: Česká republika v měnící se Evropě. Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka, VŠE, Praha 1993, s. 7–27.

³ Viz tamtéž, s. 29–37.

⁴ Viz tamtéž, s. 33.

⁵ Viz tamtéž, s. 39–59.

⁶ Srovnej Zieleniec, J.: Ke koncepci zahraniční politiky České republiky. In: Mezinárodní vztahy, 2/1993, s. 95–101.

⁷ Viz Ort, A. a kol.: citované dílo, s. 61–79.

⁸ Viz tamtéž, s. 107–125.

⁹ Viz tamtéž, s. 110–111.

¹⁰ Viz tamtéž, s. 81–90.

¹¹ Viz tamtéž, s. 161–168.

¹² Viz tamtéž, s. 91–106.

¹³ Viz tamtéž, s. 169–178.

¹⁴ Viz tamtéž, s. 127–137. – Srovnej se zmíněným projevem J. Zieleniece, kde o kulturní spolupráci není ani zmínka.

¹⁵ Viz tamtéž, s. 139–160.